

Giả Ngụ Tìm Bọ

Truyện ngắn của Nguyễn Ngọc Hoa

Lễ Lao động, ngày thứ Hai đầu tiên của tháng Chín, được gọi là "ngày kết thúc không chính thức của mùa hè"; đó là lúc các sinh hoạt mùa hè chấm dứt. Ở Công ty Tiện ích Montana-Dakota (MDU), cũng như các hãng xưởng khác, nhiều nhân viên đưa gia đình đi nghỉ hè trong hai tuần trước *cuối tuần dài* lễ Lao động, vì sau đó học trò đi học lại và từ đây cho đến cuối năm khó tìm được thời gian cả gia đình thông thả để cùng đi chơi xa. Đó cũng là lúc các môn thể thao mùa thu bắt đầu.

Trong sở, anh bạn Charlie cầm tập giấy đi quanh "tuyển mộ" cầu thủ lập đội bóng chuyên; MDU sẽ bảo trợ đội bóng, nghĩa là trả các món lệ phí và tiền mua áo may-ô cầu thủ. Đội bóng chơi vào tối thứ Tư trong 14 tuần lễ ở sân vận động trong nhà của thành phố. Sự khuyến dụ của Charlie khiến tôi xiêu lòng *xăm mình* ghi danh vào đội, mặc dù trước đây chưa từng chơi môn thể thao này. Tối đầu tiên là buổi tập thử, huấn luyện viên kiêm trọng tài chỉ dẫn luật chơi và kỹ thuật giao banh, đỡ banh, nâng banh, đập banh, v.v. Mười hai tuần lễ kế tiếp là các buổi đấu thử giữa các đội cùng một *league* (một hạng); đội MDU xếp vào hạng C là hạng thấp nhất. Hai ngày cuối tuần của tuần lễ cuối thì đấu tranh giải giành cúp vô địch có khắc tên cầu thủ toàn đội.

Đội MDU thường đấu thua, người đóng góp nhiều nhất vào cuộc thất bại là tôi. Mặc dù các bạn đồng đội có tinh thần cạnh tranh muốn thắng, không ai trách cứ hay than phiền khi tôi đỡ banh trượt hay đánh banh văng ra ngoài lẫn vạch trắng quanh sân. Ngược lại, khi tôi đánh một đường banh tạm được, họ la lên khen, "Good job!" (Đánh giỏi!). Khi đội nhà đánh thắng một đường banh, cả bọn xúm lại đưa tay lên cao đánh vào nhau để tự tán dương.

Anh bạn Dennis cũng chơi trong đội bóng chuyên MDU. Nếu xếp hạng, tôi đánh dở nhất thì anh đứng thứ nhì. Trong lúc tôi thấp và tay ngắn thường hứng hay đỡ banh hụt thì anh hay bị trọng tài bắt lỗi vì "bung và ném," nghĩa là thay vì hứng hay đỡ, anh xòe cả hai bàn tay đón bắt trước khi thấy banh sang phía đối phương. Óc hoạt kê đặc biệt của anh lại được dịp làm việc, anh bào chữa, "Tôi giữ banh trên tay hơi lâu vì tôi là kỹ sư chính hiệu," và đưa ra câu chuyện khôi hài, *Một nhà toán học, một nhà vật lý, và một kỹ sư được giao nhiệm vụ tìm thể tích một quả bóng. Nhà toán học lấy quả bóng đo đường kính rồi tính thể tích. Nhà vật lý nhúng quả bóng vào nước và đo lượng nước bị choán chỗ. Anh kỹ sư cầm trái bóng quay qua trở lại rất lâu. Để tìm số kiểu hàng!*

Số kiểu hàng (kiểu xe, kiểu máy, v.v.) là số hay ký hiệu đặc thù của một sản phẩm mà nhà sản xuất đặt ra để phân biệt với những sản phẩm khác. Ta có thể dùng số kiểu hàng để lục tìm tính chất của sản phẩm trong mục lục hàng hóa. Sau khi đánh banh, cả hai đội – đội nhà MDU và đội vừa giao đấu (luân phiên hàng tuần) – kéo nhau sang *ba* (bar) phía bên kia đường uống bia, *go Dutch* (chơi theo lối Hòa Lan) phần ai nấy trả. Khác với người Việt (là tôi) khi uống bia thì uống lấy uống để, uống cho nhiều, và nốc một hơi cho mau say, người Mỹ (là bạn tôi) gọi bia uống

thong thả, ngồi ở bàn mình hay đi quanh gặp người quen nói chuyện rí rả, và cả buổi tối chỉ uống một hay hai lon bia. Họ nói chuyện nhỏ nhẹ, không rườy vào lời ra la lối om sòm. Không ai ép bạn mình uống theo kiểu “*rượu bất khả ép, ép bất khả từ.*” Khi một người cần đi về, anh đứng dậy *bye-bye*; không ai nài nỉ bắt nán lại.

Tôi kể cho các bạn nghe cuộc di tản đổi đời ra khỏi Sài Gòn và nói lên tội ác của Việt Cộng và cuộc sống khổ khổ thê lương của đồng bào ở bên nhà. Dennis hãnh diện chỉ tay vào người tôi và đùa bỡn như thường lệ,

“*Vi Xi (VC) không hề biết họ đã mất đi một kho tàng vô giá. Ba Hoa ra đi, chỉ số IQ trung bình của các đại học ở Sài Gòn giảm xuống còn 50 phần trăm.*”

IQ (intelligence quotient) là chỉ số thông minh của mỗi cá nhân và đo bằng phương pháp trắc nghiệm. IQ từ 85 đến 115 là mức thông minh trung bình, 130 trở lên là rất thông minh, và trên 145 thuộc hạng thiên tài. Dennis đang hướng dẫn tôi thảo chương FORTRAN, và tôi được ông *sếp* để cho tự do làm dự án mình thích nên quyết tâm vừa làm việc vừa học ngành khoa học điện toán tới nơi tới chốn. Dennis có bằng cao học về ngành học mới mẻ này; anh còn giữ sách giáo khoa và cả sách bài giải dành cho giảng viên vì ngày học cao học anh làm phụ giảng cho giáo sư.

Tôi mượn sách của Dennis, ra công học hỏi, và nhờ anh giảng giải khi có điều gì không hiểu rõ. Nếu cần sách điện toán áp dụng mà anh không có, tôi xuất quỹ MDU đặt mua, và sách là tài sản của công ty, trên nguyên tắc nhân viên ai cũng có thể lấy dùng. Cần sách nghiên cứu thì tôi ra thư viện thành phố hay lên thư viện trường đại học cộng đồng hỏi mượn. Hai thư viện này nằm trong Hệ thống Liên-Thư viện nên nếu không có sách, họ mượn thư viện khác trong vùng và cho phép tôi giữ 30 ngày và có thể gia hạn. Khi mượn được cuốn sách hay, ngoài giờ làm việc tôi vào sở *photocopy* và đóng lại thành tập để lưu giữ. Xem ra MDU cung cấp đầy đủ phương tiện cho tôi học hỏi, không học thật . . . phí của đời.

Khi nói chuyện với nhau, tôi và Dennis hay dùng thuật ngữ điện toán và danh từ kỹ thuật đặc biệt ít người hiểu. Giờ nghỉ giải lao hai đứa xuống câu lạc bộ cùng với nhau. Một hôm, một anh kỹ sư cơ khí thuộc nha Sản xuất xuống trễ, các bàn kia hết chỗ nên đến ngồi chung bàn với chúng tôi. Mười phút sau, anh ta cầm ly cà-phê đứng dậy,

“Nghe các anh nói thứ tiếng gì quái dị, tôi trở lại bàn giấy ngồi uống cà-phê một mình dễ chịu hơn.”

Đến mùa xuân 1977, tôi nghĩ mình đã hấp thu hết kiến thức điện toán của Dennis và có thể trội hơn vì tôi giỏi toán hơn, có căn bản khoa học vững chắc hơn, và do tính cầu toàn, chịu khó học hỏi tường tận hơn anh. Lúc này kỹ thuật thảo chương của tôi đã vững vàng và được Dennis và ông *sếp* tin tưởng và giao phó nhiệm vụ nghiên cứu và viết các chương trình FORTRAN mới cho nha Điều hành Hệ thống Điện. Công tác bao gồm việc thiết lập phương pháp khảo sát, thu thập dữ kiện chạy máy, viết cẩm nang cho người sử dụng, và phổ biến đến các nhân viên kỹ thuật trong công ty.

Mùa thu năm ấy, công ty mua chiếc máy điện toán Prime 400 dành riêng cho Tổng nha Kỹ thuật Điện và đặt dưới quyền điều hành của Dennis và tôi. Prime là một loại máy điện toán thu nhỏ có khả năng tính toán cao và cho phép nhiều người sử dụng cùng một lúc. Người sử dụng điều khiển trực tiếp máy Prime bằng cách đánh mệnh lệnh vào bàn chữ của trạm điện toán (computer terminal). Trạm này là một dụng cụ điện tử dùng ống tia âm cực (cathode ray tube) chiếu mệnh lệnh của người sử dụng lên màn hình và nối liền với máy Prime bằng dây cáp chạy ngầm trên trần hay dưới sàn nhà.

Hệ thống Prime hoạt động được phần lớn là nhờ sự phát minh ra những chương trình điện toán gọi là “text editor.” Chương trình này cho phép người sử dụng tạo ra và sửa đổi các văn bản chứa ký tự và mệnh lệnh điện toán. Mỗi hàng trong văn bản tương ứng với một thẻ điện toán trước đây dùng cho những máy điện toán lớn như hệ thống Honeywell của MDU. *Text editor* khiến cho thẻ điện toán, máy xuyên phiếu, và xuyên phiếu viên trở thành chuyện quá khứ và đang chìm vào quên lãng.

Bộ phận đĩa dùng để lưu trữ dữ kiện của máy Prime chiếm nguyên một chiếc tủ thấp nhưng chỉ có khả năng chứa 80 MB (megabyte, tức là một triệu byte). Một *flash drive* USB bằng ngón tay cái hiện nay có thể chứa 32, 64, hay 128 GB (gigabyte, tức là một tỉ byte), tức là 400, 800, hay 1,600 lần bộ phận đĩa tân kỳ năm 1977.

Được tùy nghi sử dụng máy Prime, tôi không mơ ước gì hơn. Tôi có quyền chạy máy bất cứ lúc nào, áp dụng vào dự án tùy ý chọn làm, và học hỏi những điều mình thích. Nhớ nghề dạy học cũ, mỗi chiều thứ Năm tôi mở lớp dạy các bạn kỹ sư thảo chương FORTRAN và luyện thi kỹ sư chuyên nghiệp (Professional Engineer) để đăng bộ hành nghề ở tiểu bang. Tôi say mê làm việc và học hỏi bất kể giờ giấc. Tôi mà vào sở ban đêm hay cuối tuần, dù chỉ định bụng ghé một lát rồi về nhà, nhưng lúc nào cũng mãi mê làm việc quên giờ về, Quỳnh Châu phải điện thoại vào gọi về đi ngủ hay ăn cơm. Đôi khi nàng nhắc khéo,

“Chông mê làm việc quá, cu Mạc quên mặt ba rán chịu đó.”

Dần dần tôi nổi tiếng về khả năng kỹ thuật và thảo chương trong Tổ hợp Điện lực Vùng Điện lực Trung-Lục địa gọi tắt là MAPP mà MDU là hội viên. Tổ hợp này gồm cơ quan trong bảy tiểu bang Hoa kỳ và hai tỉnh Gia Nã Đại hợp thành với mục đích giúp hội viên mua bán điện với nhau và giúp đỡ lẫn nhau. Các công ty hội viên đều có máy Prime và chia sẻ chương trình FORTRAN và dữ kiện để khảo sát hệ thống điện của toàn tổ hợp.

Giới kỹ thuật của MAPP khác nhau tôi có biệt tài *debug* có một không hai. Trong ngôn ngữ điện toán, “debug” là tìm chỗ sai trong một chương trình điện toán, do chữ “bug” là con bọ, là chỗ sai. Thảo chương là một nghệ thuật theo đó thảo chương viên theo quy tắc định sẵn ghép các mệnh lệnh với nhau theo ý mình để hoàn tất một mục đích tính toán nào đó. Khi chương trình hoàn thành và chạy không đúng, giai đoạn *debug* gian nan bắt đầu. Thảo chương viên vò đầu bứt tai, đọc đi đọc lại từng dòng mệnh lệnh, và thử lui thử tới với các cách sửa đổi khác nhau. Phần lớn các cuộc *debug* mất nhiều thì giờ nhưng rồi cũng thành công, và chương trình được sửa đổi thích ứng để sử dụng; nhưng có một số chương trình không bao giờ “chạy.”

Là người chịu trách nhiệm về sự hoạt động của máy Prime, tôi và Dennis thường phải nghe các bạn đồng sự than phiền khi chương trình “cứng đầu” không chịu chạy cho đúng theo ý họ. Họ cả quyết “đáng lẽ nó phải làm . . .” (nhưng máy điện toán không làm thế) hay “chuyện . . . không thể xảy ra” (nhưng thực sự chuyện đó đã xảy ra). Đôi khi họ quy lỗi cho máy điện toán như “ký ức có đốm hu” hay “chương trình biên dịch chạy sai.” Chương trình biên dịch (compiler) chuyển mệnh lệnh FORTRAN nguồn thành ra chương trình thừa hành mà người sử dụng có thể gọi ra và sai khiến làm việc.

Khi giúp bạn *debug* một chương trình, tôi bỏ ngoài tai lời bàn *Mao Tôn Cương* của tác giả, lần theo từng dòng mệnh lệnh một, kiên nhẫn kiểm chứng lại nhiệm vụ của mỗi mệnh lệnh, và nhất là không “giả sử” nó “phải” làm như thế này, hay như thế kia. Vì tuy với cùng một mệnh lệnh FORTRAN, máy của International Business Machines (IBM), Honeywell, và Prime có cơ cấu khác nhau có thể đưa tới kết quả khác nhau.

Đồng thời, tôi quên đi định kiến của tác giả. Anh bạn thuộc nằm lòng phương pháp tính toán lý thuyết, trong đầu đã nhất định cho rằng máy điện toán chạy sai, và không hình dung ra rằng máy điện toán chỉ là vật vô tri vô giác không hiểu lý luận hợp lý của anh mà chỉ thi hành lệnh anh phán dạy. Do đó, cách *debug* của tôi là *play dumb* (giả ngu) như máy điện toán. Tưởng tượng mình là người máy, thiên lồi chỉ đầu đánh đó, và để cho mệnh lệnh của chương trình đưa đẩy từng bước một tới chỗ sai. Cái “bug” tìm thấy thường là một lỗi lầm đơn giản, ai cũng có thể thấy nhưng không ai ngờ đến.

Mỗi lần *debug* thành công, tôi về nhà hãnh diện khoe phép thuật “*giả ngu tìm bọ*” của mình với Quỳnh Châu. Nàng cười lắc đầu, không đồng ý,

“Cách *debug* của anh dùng hai đức tính cần thiết. Một là kiên nhẫn, bền chí như Thomas Alva Edison. Hai là tưởng tượng, một khí giới tối quan trọng của nhà khoa học; Albert Einstein nói, ‘Tưởng tượng quan trọng hơn kiến thức.’ Chồng em là một khoa học gia đích thực, quên rồi sao?”

Được vợ khen, tôi thích chí nhưng ngoài mặt vờ khiêm nhường giễu cợt, “Em dạy quá *nhời* (lời) làm chồng hình mũi *to bành sư* đây nè.” Và tôi yêu nàng vô cùng.

Nguyễn Ngọc Hoa

Ngày 7 tháng Bảy, 2021